

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 338.3:636.034(497.432)(091)

Prejeto: 13. 1. 2013

Špela Poles

univ. dipl. prav., Berivka, promocija kulturne dediščine, d. o. o., Goriška c. 13a, SI-3320 Velenje
E-pošta: spela.poles@berivka.si

Novošaleško perutninarstvo Velenje M. A. Gr. Herberstein.

»Najboljša bela kokoš je dala na leto 264, najboljša rjava pa 251 jajc.«

IZVLEČEK

V članku so poleg prostorskega in časovnega konteksta ter kratkega opisa razmer v perutninarski panogi predstavljena novoodkrita dejstva in spoznanja o obstoju »Novošaleškega perutninarstva Velenje M. A. Gr. Herberstein«, kot se je uradno reklo podružničnemu zavodu za vzrejo perutnine, ki ga je ustanovila in vodila Marija Ana grofica Herberstein in Proskau na svojem posestvu v Velenju v začetku dvajsetih let 20. stoletja do propada desetletje kasneje. Grofica Herberstein je ustanovila podjetje na strokovnih temeljih in delovala po znanstvenih načelih, z glavnim ciljem vzrediti iz štajerske kokoši prvovrstno pleme, po nesnosti mnogo boljše od navadne kmečke štajerske kokoši, ter s tem doseči čim večjo dobičkonosnost. Groficiin zavod je deloval v razmerah skokovitega napredka perutninarske panoge. Novošaleško perutninarstvo si je v kratkem času pridobilo velik ugled doma in v tujini. Kokošja kuga, ki je v začetku tridesetih let prizadela večino perjadi v obratu, naj bi prekinila groficiina prizadevanja in obetavno dejavnost. Danes o tem pričajo stare fotografije, nekateri dokumenti in ostanki temeljev zgradb.

KLJUČNE BESEDE

Novošaleško perutninarstvo, kokošjereja, Novi Šalek, vila Herberstein, štajerska kokoš, Velenje, 20. stoletje

ABSTRACT

NOVOŠALEŠKO PERUTNINARSTVO VELENJE M. A. GR. HERBERSTEIN.

»THE BEST WHITE HEN LAID 264 EGGS PER YEAR AND THE BEST BROWN HEN LAID 251.«

In addition to the spatial and temporal context, as well a short description of the situation in poultry farming, the article also presents newly discovered facts and findings about the existence of the »Novošaleško perutninarstvo Velenje M. A. Gr. Herberstein«, as was the official name of the branch poultry establishment founded and run by Maria Anna Countess Herberstein and Proskau at her estate in Velenje in the early 1920s until its demise one decade later. The Countess of Herberstein founded the company on professional grounds and followed scientific principles with the principal aim of producing the finest quality breeding stock of the Styrian hen, better in laying ability than the common farm hen, and thus generate the highest possible profitability. Her establishment operated under the conditions of rapid progress in poultry farming. In a very short period of time the Novošaleško perutninarstvo amassed a strong reputation both at home and abroad. The fowl plague that affected the majority of poultry at the establishment in the early 1930s is said to have put a stop to the countess's efforts and promising activity. All that remains today are old photographs, some documents and the remnants of the foundations of buildings.

KEY WORDS

Novošaleško perutninarstvo, hen farming, Novi Šalek, Herberstein, Herberstein villa, Styrian hen, Velenje, Šalek Valley, 20th century

Prostorski in časovni kontekst: Velenje od ruralne k premogarski identiteti

»Okrog premoga se vse vrti«¹

Velenje je danes poleg Šoštanja eno od dveh mest v Šaleški dolini – kot mlado mesto ima (nek-daj laskavi) vzdevek »socialistični čudež«. Leta 2009 je proslavilo 50-letnico slavnostnega odprtja mestnega središča. Vendar se zadnje čase vse pogosteje poudarja, da se zgodovina Velenja ni začela šele pred pol stoletja. Do tega, kar je Velenje danes, je vodil preplet gospodarskih, političnih, družbenih in kulturnih dejavnikov. Kjer se danes v nebo dvigajo stolpnice, kjer pri nakupovalnih središčih parkira nepregledna gmota pločevine, kjer se gnetejo stanovanjske soseske in proizvodne hale ter javne stavbe, grajene pretežno v slogu moderne, so se še sredi 20. stoletja razprostirala polja in druge obdelovalne površine, značilne za takrat izrazito ruralno krajino, kakršen je bil vzhodni del Šaleške doline s trgom Velenje.

V prvi polovici 20. stoletja je bilo središče mestnega življenja Šaleške doline v Šoštanju, ki je mesto od leta 1911. Pomembno vlogo je takrat imelo še bližnje Družmirje, ravninsko in izjemno rodovitno pridelovalno območje, ki je danes zaradi posledic rudarjenja izbrisano z zemeljskega obličja; pogreznjeno in zalito z vodo.² Poleg mesta Šoštanj in vasi Družmirje je bila prostorska dominantna in družbeno vplivna še vas Škale, nekdanje središče cerkvene oblasti v dolini.³ Tudi Škale so zaradi rudarjenja delile usodo Družmirja, medtem ko je – ravno zaradi razmaha rudarjenja po drugi svetovni vojni – Velenje v primerjavi s Šoštanjem pridobilo dolinski primat v gospodarskem, družbenem in političnem smislu.

Zgoraj: Velenjski del Šaleške doline v tridesetih letih 20. stoletja, pogled s šaleškega proti Velenjskemu gradu (foto: Vekoslav Kramarič, izrez, hrani Slovenski etnografski muzej). Spodaj: Velenjski del Šaleške doline v začetku 21. stoletja, pogled iz iste smeri kot zgoraj (foto: Rok Poles). Na mestu nekdanjih njiv in nasadov hmelja je zraslo središče mesta Velenje.

Velenje je bilo v prvi polovici 20. stoletja trg s pretežno kmečkim prebivalstvom in obrtniki, veliko je bilo tudi plemstva. Drugače je bilo v Šoštanju; iz meščanskega sloja so izhajale vidne osebnosti tistega časa. V mestu so se razvijale drugačne oblike služb in dejavnosti (uradništvo, obrtništvo, industrija – usnjarstvo). Plemiči na območju Velenja so se, tako kot kmetje, ukvarjali predvsem s pridelovalno dejavnostjo, vendar za razliko od navadnega prebivalstva s poudarkom na razvojni ravni.⁴

¹ Naslov sodobne skulpture *Mobil* – »Okrog premoga se vse vrti« (2009) akademske kiparke Milene Braniselj, sredi krožišča, na glavni vpadnici v Velenje s celjske smeri. Povzeto po <http://www.rlv.si/si/za-medije/porocila-za-medije?id=227> (18. 11. 2012). Premog so v Šaleški dolini začeli kopati konec 19. stoletja. Po drugi svetovni vojni so se prostorska razmerja korenito spremenila: rudarjenje je izrazito vplivalo na krajino in razmerja moči med posameznimi kraji v dolini. Zaradi izgube prostorskih prednosti so nekatera območja (Šoštanj, Družmirje, Škale) izgubila svoj pomen, druga pa so ga pridobila (Velenje).

² Tu se danes razprostira Družmirsko jezero, imenovano tudi Šoštanjsko jezero, ki je eno od treh ugrezninskih jezer v Šaleški dolini.

³ Le še najstarejši Škalčani pomnijo nekdanje »razmerje moči« v dolini. Ponosno pravijo, da niso Velenjčani, ampak Škalčani. Prim. Poles, *Utrinki*, str. 91. Škale so leta 955 postale sedež praprunije ter ostale najpomembnejše naselje v dolini do vzpona Šoštanja konec 18. stoletja. Povzeto po: Pogačar, Vera: *Škale v preteklosti in v senci razvoja Šaleške doline v 20. stoletju*, 2009, objavljeno na: http://revivas-skale.si/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=51&Itemid=103&lang=sl (18. 11. 2012).

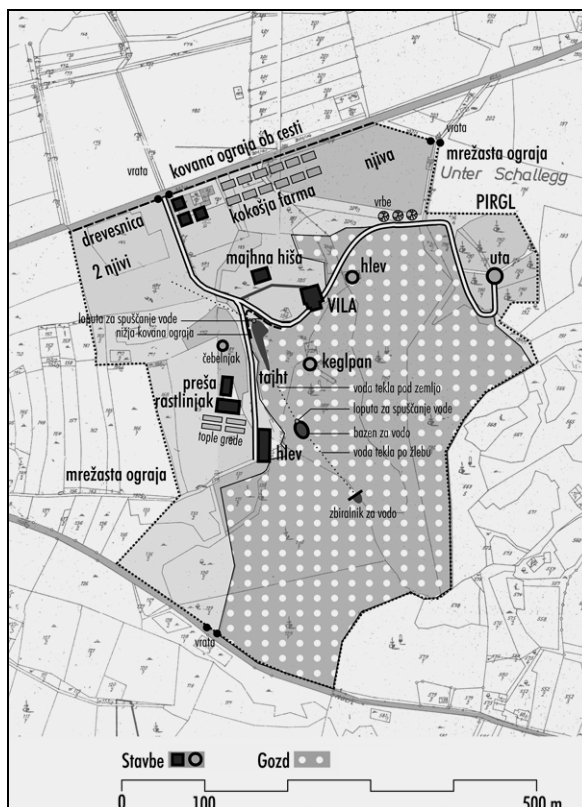
⁴ Karl pl. Adamovich, od leta 1890 lastnik Velenjskega gradu in posestva nekdanje velenjske gosposčine, je posestvo »arondiral in izboljšal obdelovalne metode, da je kmalu zaslovelo daleč naokrog, osobito kar se tiče umne živinoreje. Težec za čistimi pasmami je uvedel najprej pingavsko, nato pa montafonsko govedo, z veliko požrtvovalnostjo je gojil, pospeševal in propagiral (kot podpredsednik štajerskega konjerejskega društva in kot razsojevalec na mnogih razstavah) rejo težkih savinjskih konj, bavil pa se je tudi z umno kokošjerejo, svinjerejo ter ju z vzgledom in dejansko pomočjo širil med dolinskimi kmetovalci. Prvi je pričel v Šaleški dolini pridelovati hmelj /.../« Povzeto po: Ob 70. obletnici Karla pl. Adamovicha. *Slovenski gospodar*, 69, 1935, št. 17, str. 9.

Pridobivanje premoga v Šaleški dolini je doživelo največji razmah po drugi svetovni vojni, ko so potrebe po premogu skokovito narasle.⁵ Takrat se je začel razvijati tudi vzhodni, velenjski del Šaleške doline; prostor je začel dobivati izrazito urbane značilnosti. Nekdaj ruralna krajina je vse bolj izginjala oz. se je iz ravninskega dela umikala na obrobje.

Posestvo Novi Šalek v Velenju⁶

»Plemstvo se tu gnete kakor uši na zofi.«⁷

V prvi polovici 20. stoletja je Šaleška dolina veljala za idilično okolje, ki je privlačilo številne plemiče (predvsem nižje ali obubožano plemstvo, ki si morda v evropskih središčih ni moglo privoščiti dragega visokega življenjskega standarda). V neposredni bližini današnjega središča mesta Velenje, med Velenjskim gradom in gradom Šalek, se je v tistem času razprostiralo posestvo Novi Šalek. Obsegalo je dobrih 24 hektarjev gozda in obdelovalnih površin (njive, vrtovi, sadovnjaki, travniki) v približno enakem deležu. Vendar kljub pridelovalni dejavnosti, s katero so se ukvarjali na posestvu, to ni bilo »navadno kmečko« posestvo. Bilo je v lasti plemičev in zasnovano predvsem za ugodje njihovega (občasnega) bivanja. Že na prvi pogled se je razlikovalo od okoliških posestev: obdano je bilo z ograjo, kar je bilo takrat značilno predvsem za parcele v mestih. Vzdolž glavne ceste Velenje–Slovenj Gradec je bila visoka železna umetno ročno kovana ograja. V njej so bila vrata, vpeta med visoka stebra (za takratno ruralno okolje) impozantnega glavnega vhoda na posestvo. Ob straneh in po gozdu je posestvo obdajala navadna mreža iz žice, napeta med hrastove stebre. Na posestvu so pridelovali sadje, zelenjavo in okrasne rastline (predvsem cvetje) na prostem, v rastlinjaku in toplih gredah – očitno ne le za lastne potrebe. V manjšem obsegu so gojili tudi žito (rž zaradi rženih rožičkov za medicinske namene). Imeli so drevesnico. Gojili so kulturno vrbo za šibe za pletarstvo in redili nekaj glav konj in živine. Posestvo je imelo vzpostavljen lasten vodovod oz. celo namakalni sistem z zbiranjem vode z gozdnih pobočij posestva, s skladiščenjem v posebnih bazenih ter podzemnim razvodom do bivalnih enot in obdelovalnih površin. V umetno zajezenem *tajhtu* so gojili ribe in pozimi najverjetneje sekali led.

Shema posestva Novi Šalek v tridesetih letih 20. stoletja (razporeditev stavb in raba tal). Povzeto po: Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 69.

Vse naštetu na posestvu in nekaj kmečkih bivalnih ter gospodarskih objektov je obvladovala mogočna in »lepa« stavba – vila, središče takratnega posestva, ki ji je bilo skladno s tem odmerjeno izpostavljeno mesto postavitve na vrh položnejše vzpetine. Nekdaj se je po prvih lastnikih imenovala vila Ritter, kasneje vila Novi Šalek (Neu Schalleck/Neu Schallegg), danes se imenuje vila Herberstein, po zadnjih plemiških lastnikih.⁸ Zdi se, da sta bili kmečka oz. gospodarska dejavnost, s katero so se nekdanj ukvarjali na posestvu, ter infrastruktura (vključno z dvema majhnima lesenima hišama za udobno preživljanje prostega časa v prijetni družbi) v izhodišču zasnovani v funkciji čim bolj udobnega bivanja takratnih plemiških lastnikov v vili, medtem ko tega ni mogoče trditi za obdobje po koncu prve svetovne vojne, ko je vilo s posestvom kupila Marija Ana grofica Herberstein in Proskau.

⁵ www.rtv.si/en/files/default/ANG%20BROSURA%200krog%20opremoga%20se%20vse%20vrti.pdf (18. 11. 2012).

⁶ Vsebina poglavja povzeta po: Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 76–88.

⁷ Stridsberg, *Mojh pet življenj*, str. 99. To naj bi izjavil baron Haerdtl z gradu Turn v Hrastovcu pri Velenju po koncu prve svetovne vojne.

⁸ Poleg nekdanjega konjskega hleva (danes preurjenega v poslovne prostore), utice ob kegljišču (»keglpan«) ter manjšega pasu umetno kovane ograje (nekdanj je obdajala ribnik) je vila danes eden redkih ohranjenih vidnejših ostankov nekdanjega pestrega življenja na posestvu.

Vila na stari fotografiji med svetovnima vojnama. Izvirnik brani Christoph Herberstein.

Kaj je grofica Herberstein počela v Velenju

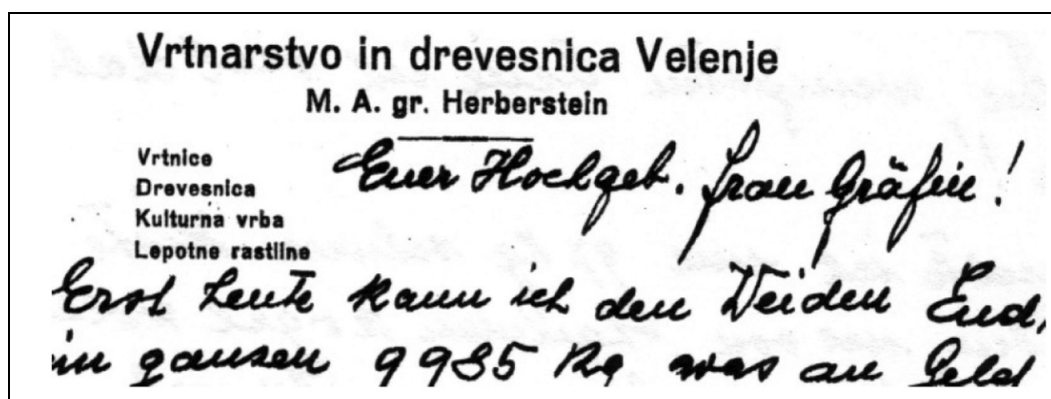
»Pass auf, von einem kleinen Loch wird ein Fetzen!«⁹

Marija Ana grofica Herberstein in Proskau (1876–1944), rojena grofica Galen, je izvirala iz ene najstarejših nemških plemiških rodbin, katere znameniti pripadnik je bil tudi bl. Clemens August grof Galen, nemški duhovnik, münsterski škof in kardinal ter bojevit nasprotnik nacionalsocializma.

Sedemnajstletna grofica Marija Ana se je leta 1893 poročila z dvaindvajset let starejšim Janezom Jožefom grofom Herbersteinom in Proskau (1854–1944). Rodilo se jima je osem otrok. V začetku 20. stoletja je imela rodbina v lasti velika posestva v Avstriji, na Češkem in Madžarskem. Na slovenskem Štajerskem so bili Herbersteini lastniki gradov Vurberk, Hrastovec in Ptuj, imeli so vinograde v Pesnici ter vilo v Velenju.

Leta 1916 se je grofovski par ločil.¹⁰ Grofica je dve leti kasneje kupila posestvo v Velenju, kamor se je konec leta 1918 priselila s Ptuja. S seboj je pripeljala najmlajšega, takrat štiriletnega sina, duhovnika Ivana Kellerja in nekaj osebja. V Velenju je živela ločeno od moža do smrti leta 1944. Z njo je prebival najmlajši sin, občasno pa so prihajali k njej ali pri njej živeli tudi drugi otroci. Kljub dolgoletnemu ločenemu življenju se je grofovski par spravil in leta 1943 skupaj obhajal 50-letnico poroke. Ločitvene dokumente so menda na sodišču razveljavili.¹¹

Domačini se grofice spominjajo kot elegantne gospe visoke rasti, ki je bila izjemno pobožna. Navadno je nosila dolgo obleko, velik slamnik in rokavice. Menda je bila skromna, varčna in stroga, sicer pa družabna in zgovorna; dobro je menda govorila slovensko. Kljub nemškemu rodu je imela jugoslovansko državljanstvo. Nenazadnje je vsaj tri desetletja bivala na območju današnje Slovenije. Grofica je na posestvu v Velenju od predhodnega lastnika Jožefa pl. Ederja najverjetneje prevzela in nadaljevala predhodno uveljavljeno kmetijsko dejavnost. Ukvarjala se je z gojenjem kulturnih, okrasnih in zdravilnih rastlin ter rejo kuncev in perutnine;

Glava dopisnega papirja Vrtnarstva in drevsnice Velenje Marije Ane grofice Herberstein, okrog leta 1930. Izrez. Vir: ARS, AS 683, Posestvo Herberstein v Velenju, 1924–1931, m. Korespondenca. Izvirnik brani tudi Christoph Herberstein.

⁹ V prevodu iz nemščine: »Pazi, iz majhne luknje bo nastala cunjica.« S temi besedami je nekoč grofica Herberstein opomnila eno svojih gospodinjskih pomočnic na posebno skrbnost pri krpanju perila, oblek in posteljnine. Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 50.

¹⁰ *Genealogisches Handbuch*, str. 172, 210.

¹¹ Po pripovedovanju Georga Herbersteina (decembra 2002).

Grofica Herberstein domnevno z najmlajšim sinom Francem okoli leta 1916. Izrez. Foto hrani družina Rogan, Velenje.

delno za lastne potrebe in očitno s pridobitnim namenom, glede na večji obseg, kot je bil običajen za posamezno gospodinjstvo. Izrazito ambiciozno je zasnovala rejo perutnine.

Splošno o perutninarstvu po prvi svetovni vojni

»Na domačo grudo le domačo kuro!«¹²

Po prvi svetovni vojni je grofica Herberstein na svojem posestvu v Velenju ustanovila perutninsko vzrejališče, ki se je v nekaj letih razvilo v takrat največji zavod za vzrejo štajerske kokoši na jugoslovanskem in avstrijskem ozemlju.¹³ S perutninarstvom naj bi se začela ukvarjati na pobudo patra Ivana Kellerja, gotovo pa so to povzročile takratne razmere v gospodarstvu: perutninarstvo je bilo v novoustanovljeni Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev pomembna in dobičkonosna gospodarska panoga. Izvoz jajc in perutnine je predstavljal skoraj deset odstotkov vrednosti celotnega izvoza.¹⁴ V

tridesetih letih 20. stoletja so bili jajca in perutnina iz Slovenije po izvozni bilanci takoj za lesom, medtem ko so druge glavne panoge živinoreje (govedoreja, prašičereja) ter vinarstvo daleč zaostajali.¹⁵ Preprosta računica za rentabilnost perutninarstva v primerjavi z govedorejo leta 1930 je bila naslednja:¹⁶

- Krava je vredna 4000 din – krma za njo 5600 din letno, za mleko in tele dobi živinorejec 6000 din;
- Sto kokoši je vrednih 4000 din – krma stane 8000 din letno (znatno več kot za kravo), ampak sto kokoši znese na leto 14.000 jajc v vrednosti 12.500 din (znatno več kot dobi živinorejec za mleko in tele).

Izvozne zahteve po proizvodnji jajc in mesa so zahtevale rejo pasme, primerne za kombinirano proizvodnjo. Najbolj ustrežna za takratne razmere naj bi bila domača štajerska kokoš. Žarišča napredka so bila rejska središča zasebnikov in banskih zavodov, ki so odbirali perjad po gospodarskih in znanstvenih načelih. Rejci so sodelovali z bansko upravo, ji dobavljali najkakovostnejše plemensko blago ter prejeli subvencije.¹⁷

V tridesetih letih 20. stoletja je bila konkurenca na mednarodnem perutninskem trgu velika: priznana je bilo francosko in angleško perutninarstvo, na svetovnem trgu so bila najbolje plačana danska jajca. Združene države so v Evropo pošiljale cele parnike pitane in zaklane perutnine. Tudi Rusija, nekdanja velika izvoznica, si je prizadevala pridobiti izgubljeno veljavo.¹⁸ Na dunajskem trgu so se štajerska jajca bolje plačevala od hrvaških ali madžarskih. Bolj kot jajca štajerske perutnine je bilo cenjeno njeno meso: v tujini je uživalo najboljši sloves. Štajerski kopuni so bili kot najfinejša perutnina naprodaj v večjih evropskih mestih: že pred prvo svetovno vojno in po njej so jih servirali v najelitnejših hotelih na Dunaju, v Zürichu, Monaku in Parizu.¹⁹

»Kopunova pečenka je najboljša izmed vseh pečenk.«²⁰ Štajerski kopuni so sloveli po nežnem in

po preselitvi v Maribor pa je ustanovilo tak zavod na tamkajšnji sadjarski in vinarski šoli. Leta 1903 je bilo na slovenskem Štajerskem 25 rejskih dvorcev. Zaradi prve svetovne vojne in pomanjkanja hrane so morale rejske postaje ustaviti delovanje. Razvoj perutninarstva je stagniral. Pospeške je znova dobival po koncu vojne.

¹⁵ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 31. Z jajci in perutnino bi lahko pri izvozu dosegli celo prvo mesto v državi (gl. Razingar, *Kokošjereja*, str. 6).

¹⁶ Povzeto po Lep začetek. *Slovenski narod*, 63, 1930, št. 122, str. 2.

¹⁷ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 32: Kmetijsko rejo se pospešuje z vsakoletno razdelitvijo odbranih valilnih jajc spomladi in petelinov ter jarčic jeseni.

¹⁸ Razingar, *Kokošjereja*, str. 12.

¹⁹ Za dvig našega perutninarstva. *Slovenec*, 57, 1929, št. 124, str. 2. Gl. tudi Razingar, *Kokošjereja*, str. 7.

²⁰ Razingar, *Kokošjereja*, str. 45. Pri kopunu, petelinu, ki so mu odstranili spolne žleze, se vsa moč in energija pretvarjata v meso in maščobo.

¹² Nekdaj geslo društva za varstvo in rejo malih živali v Mariboru. Pirnat, Franc: Važnost perutninarstva za naše narodno gospodarstvo. *Slovenski gospodar*, 58, 1924, št. 10, str. 5.

¹³ Tako Wernig, Fran: Vzrejevališče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

¹⁴ Pirnat, Franc: Važnost perutninarstva za naše narodno gospodarstvo. *Slovenski gospodar*, 58, 1924, št. 10, str. 5. Po mnenju avtorja članka je treba vzpostaviti pravilno in dobičkonosno perutninarstvo z ustanovitvijo perutninskih rejskih postaj po državi, ki bodo oddajale gospodinjam plemensko perutnino in jajca za valjenje. Spodbujala naj bi se reja domačemu okolju prilagojenih samorodnih pasem, kot je štajerska kokoš. Društvo za varstvo in rejo živali v Celju je že leta 1900 ustanovilo zavod za rejo domače štajerske kure,

okusnem mesu. Prvi zapisi o njih so iz leta 1352 (ohranjen je jedilni list za praznovanje v nekem dunajskem samostanu; na njem je omenjen pečen kopun).²¹ Kasneje so bili priljubljeni predvsem v 17. in 18. stoletju.²² Oboževal jih je tudi Napoleon.²³ V avstrijskem Gradcu so kopune dnevno prodajali v velikem številu. Po njih je poimenovan Kopunski trg (nem. Kapaunplatz).

Ustanovitev perutninarstva v Velenju

»Štajerska kokoš znese letno med 150 in 180 jajc, tudi do 260 in 300 niso izjeme.«²⁴

Grofica Herberstein je leta 1923²⁵ ali 1924 na posestvu v Velenju ustanovila perutninsko vzrejalnico, ki je v začetku tridesetih let 20. stoletja postalo največji zavod za vzrejo štajerske kokoši na jugoslovanskem in avstrijskem ozemlju²⁶ z uradnim imenom Novošaleško perutninarstvo Velenje M. A. Gr. Herberstein. Glavni cilj je bil vzrediti iz štajerske kokoši prvovrstno pleme, po nesnosti mnogo boljše od navadne kmečke štajerske kokoši. Poudarek je bil na skrbni vzreji in znanstvenem ločevanju ter odbiranju najboljših živali v okviru plemena, z namenom vzrediti prvovrstno perjad in s tem doseči čim večjo dobičkonosnost.²⁷

Grofičin zavod je deloval v razmerah skokovitega napredka perutninarske panoge. Organiziran je bil kot podružnica rejskega zavoda (»uzgojni združni zavod«) in edino zastopništvo za Kraljevino Jugoslavijo dr. Otta Hübnerja iz gospodarske kokošereje (»Gospodarstvenog kokošarstva«) v spodnjeavstrijskem kraju Mitterndorf an der Fischa, kjer so redili pasmo rodajland.²⁸

Novošaleško perutninarstvo je uživalo velik ugled doma in v tujini. Grofica ga je ustanovila na

strokovnih temeljih in delovala po znanstvenih načelih.²⁹ Opravila je tečaj iz reje perutnine v Erdingu na Bavarskem. Bila je v stalnem stiku z nemškimi in avstrijskimi znanstveniki ter rejci. Prebiralala je aktualno literaturo o perutninarstvu in objavljala članke v revijah in razstavnih katalogih.³⁰ Na razstavah perutnine je bila članica komisij in je tudi sama razstavljalala. Kot mednarodno priznana strokovnjakinja je izpopolnila »belo jerebičarsko in rdečo štajersko pasmo«, ki je bila za te kraje takrat najpriporočljivejša in je v svetu uspešno konkurirala najznamenitejšim perutninarskim pasmam.³¹

Grofica Herberstein je kot razstavljalavka sodelovala na odmevnih perutninarskih razstavah doma in v tujini. Leta 1928 je prejela prvo nagrado na razstavi v Zagrebu in Ljubljani.³² Leta 1929 se je v Novem Sadu uvrstila v ožji izbor med tri najboljše rejce za kraljevi pokal, za belo štajerkko je dobila denarno nagrado.³³ Istega leta je na perutninarski razstavi ljubljanskega velesajma sodelovala s štajerskimi kokošmi v treh barvah: rjavi, beli in grahasti. Na razstavišču je imela umetno kokljo z električnim segrevanjem, s katero je hotela pokazati, kako vzrediti piščeta, ki so se izvalila v valilnikih, brez koklje. Za svojo rejo je poleg štirih drugih štajerskih rodbin (sodelovalo je 60 rejcev) prejela prvo nagrado.³⁴ V Zagrebu je leta 1929 prejela drugo nagrado.³⁵ Na jubilejnem velesajmu leta 1930 v Ljubljani (v prvem popoldnevu se ga je udeležilo rekordnih 10.000 obiskovalcev) je na razstavi perutnine osvojila dve nagradi: za jerebičarske in bele štajerkke, priznanje so dobili tudi njeni štajerski kopuni. Te so obiskovalci sejma najbolj občudovali, prav tako njeno sodobno zasnovano farmo, ki je bila opremljena z zaklopnimi gnezdi, s sodobnimi krmilnimi, napajalnimi ter drugimi potrebnimi napravami.³⁶

²¹ <http://kinkela.mojforum.si/kinkela-post-624.html> (17.3.2011).

²² <http://stajerskakokos.weebly.com/zgodovina.html> (22.2.2011).

²³ Razingar, *Košjereja*, str. 7.

²⁴ Wernig, Fran: Vzrejevališče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Z Novošaleškim perutninarstvom se je v začetku tridesetih let 20. stoletja v državi lahko primerjalo le še Golobovo na Lesnem Brdu, ki je v državi prvo uvedlo rejo na veliko belih kokoši pasme leghorn in žigosanje jajc. Povzeto po Lep začetek. *Slovenski narod*, 63, 1930, št. 122, str. 2.

²⁷ Tako v članku Za dvig našega perutninarstva. *Slovenec*, 57, 1929, št. 124, str. 2.

²⁸ Dopisni papir Novošaleško perutninarstvo Velenje. Hrani Christoph Herberstein. Kokoši pasme rodajland so bile zelo razširjene v Sloveniji in po svetu med obema svetovnimi vojnami, na farmah, kmečkih dvoriščih in pri ljubiteljih pasemskih kokoši. Iz te pasme izhajajo slovenska rjava kokoš. Povzeto po: *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013. Priloga 8: Opis avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali*. Ministrstvo za kmetijstvo, gospodarstvo in prehrano Republike Slovenije, 22. Dostopno na http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/PRP/dec09/Priloga_8.pdf (31. 3. 2011).

²⁹ »Izvršujemo najstrožjo izbiro,« je poudarila grofica. »In prepričan sem na podlagi točnega knjigovodstva, da je vzrejevališče glede smotrne odbire v resnici znanstveni zavod, kakršnega menda ni v državi.« Wernig, Fran: Vzrejevališče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

³⁰ Prim. ARS, AS 683, Posestvo Herberstein v Velenju, 1924–1931, m. brez naslova z dvema tipkopisoma: Grofica je objavila članek o reji perutnine (*Artikel über Geflügelzucht für das Deutsche Volksblatt in Novi Sad zum 1. 12. 1929*) in članek *Welche Hühner sollen wir halten?*, ki je bil objavljen v razstavnem katalogu Novi Bečkerek dne 7. 2. 1931.

³¹ Povzeto po Lep začetek. *Slovenski narod*, 63, 1930, št. 122, str. 2.

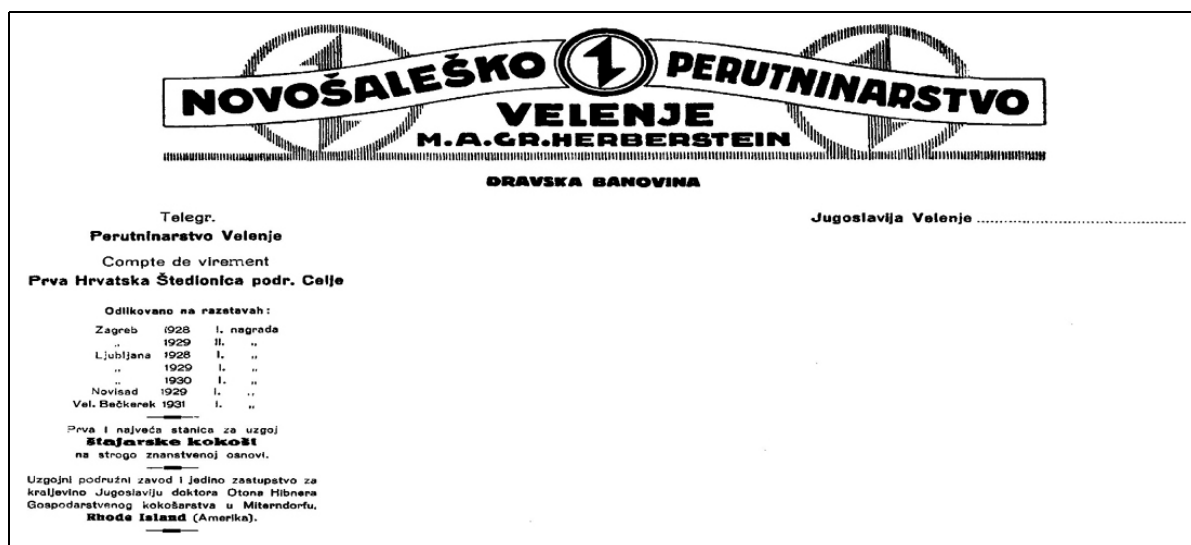
³² Dopisni papir Novošaleško perutninarstvo Velenje. Hrani Christoph Herberstein.

³³ *Deutsche Volksblatt*, ARS, AS 683, Posestvo Herberstein v Velenju, 1924–1931, m. Perutninarstvo – članki.

³⁴ Za dvig našega perutninarstva. *Slovenec*, 57, 1929, št. 124, str. 2.

³⁵ Dopisni papir Novošaleško perutninarstvo Velenje. Hrani Christoph Herberstein.

³⁶ Povzeto po Lep začetek. *Slovenski narod*, 63, 1930, št. 122, str. 2.

Dopisni papir Novošaleškega perutninarstva z navedbo pomembnejših dosežkov zavoda na razstavah. Izvirnik brani Christoph Herberstein.

Grofica Herberstein je leta 1930 v Londonu uradno zastopala Jugoslavijo na veliki razstavi v okviru Svetovnega kongresa perutninarjev. Kot edina udeleženka iz Jugoslavije in Avstrije je razstavila prvovrstne kokoši štajerske pasme. Njeno razstavljanje je bilo pod okriljem Ministrstva za kmetijstvo, oddelka za živinorejo.³⁷ Leta 1931 je osvojila prvo nagrado na veliki razstavi perutnine v Velikem Bečkereku³⁸ (kot se je včasih imenoval Zrenjanin, srbsko mesto v Avtonomni pokrajini Vojvodini).

Novošaleško perutninarstvo je imelo svojo grafično podobo. Na ohranjenem dopisnem papirju perutninarstva je osrednji motiv volčje železo (nem. Wolfsangel)³⁹ oz. dvojni koničasti kavelj – grbovni

atribut rodbine Galen, iz katere je izhajala grofica.⁴⁰ Z vključitvijo grbovnega atributa v grafično podobo podjetja je poudarila svoj plemiški izvor. Sicer je imela pravico do uporabe združenega grba (nem. Alianswappen): na heraldični desni herbersteinskega, na levi pa galenovega,⁴¹ vendar kljub temu in priimku navkljub (nosila je moževega) v podobo ni vključila atributov iz herbersteinskega grba. S tem je izpostavila izključno lastno angažiranost pri dejavnosti perutninarstva, neodvisno od povezave z možem.

V glavi dopisnega papirja so simetrično v vodoravni liniji razporejena tri volčja železa: manjše, prevladujoče zaradi črne barve in dvojne krožne obrobe, je na sredini. Dve večji, pokončno šrafirani in zato na pogled manj izraziti sta ob straneh. Pokončna črna šrafura v heraldiki označuje rdečo barvo. Tri volčja železa izven heraldičnega ščita so v emblemu perutninarstva umeščena tako, da so – vsako posebej – obkrožena. Iz sredinskega volčjega železa izhaja na vsako stran trak z napisom: »NOVOŠALEŠKO PERUTNINARSTVO«, ki delno prekriva stranski volčji železi. Pod osrednjim je še sredinsko poravnani dvovrstični napis: VELENJE/M. A. GR. HERBERSTEIN«. Pod črto je napis »DRAVSKA BANOVINA«. Pod emblemom so na levi strani navedeni kontaktni podatki zavoda, referenčni dosežki na razstavah ter pravnoorganizacijski podatki.

³⁷ *Weltkongress der Geflügelzüchter*, ARS, AS 683, Posestvo Herberstein v Velenju, 1924–1931, m. Perutninarstvo – članki.

³⁸ Gl. dopisni papir Novošaleško perutninarstvo Velenje. Prim. tudi Perutninarska razstava v Vel. Bečkereku. *Slovenec*, 58, 1931, št. 296, str. 2.

³⁹ Ustaljenega heraldičnega izraza za »Wolfsangel« v slovenščini še ni, zato bo na tem mestu kot najustreznejši (po mnenju Franca Valta Jurečiča) uporabljen prevod »volčje železo«. Elektronsko sporočilo Franca Valta Jurečiča Špeli Poles, z dne 21. 3. 2011. Volčje železo v podobi dvojnega kavlja je pogost heraldični atribut, ki se od nekdanj in še danes pojavlja v številnih družinskih, občinskih in mestnih grbih. Starost tega atributa sega v praheraldiko (12. in 13. stoletje), zato je zanj več razlag. Po mnenju nekaterih označuje volčji trnek, to je železno pripravo za lov na volkove, ki so jo skupaj z mesom obešali na veje dreves. Drugi menijo, da je to klema oz. spona (železni zidarski element, ki povezuje posamezne gradbene dele) ali pa kavelj za obešanje kotla nad ognjem; slednje je še najverjetnejša razlaga. Povzeto po: Elektronsko sporočilo Franca Valta Jurečiča Špeli Poles, z dne 16. 3. 2011, in <http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsangel#Heraldry> (16. 3. 2011).

³⁹ <http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsangel#Heraldry> (16. 3. 2011).

⁴⁰ Več o tem Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 34. Izvorni grb te rodbine ima na zlati podlagi tri pokončna, rdeče obarvana volčja železa, katerih konci so obrnjeni obratno.

⁴¹ Elektronsko sporočilo Franca Valta Jurečiča Špeli Poles, z dne 17. 3. 2011.

Štajerska kokoš – edina slovenska avtohtona pasma kokoši

»V vseh ozirih je tako dobra, da ne moremo najti za naše razmere boljše kokoši.«⁴²

Štajerska kokoš je edina slovenska avtohtona pasma kokoši. Je kmečka kokoš, prilagojena podnebnim razmeram, odporna na bolezni, sama si išče hrano. Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši. Najbolj razširjena je bila rdečerjava (sem so spadale jerebičasta, rjava, sulmtaler in/ali pšenična kokoš). Druga dva tipa sta bila bela ter grahasta (kukavičja) štajerkja.⁴³

V Celju je leta 1930 takratna sodniška organizacija sprejela prvi standard za ocenjevanje te pasme. Prvotno je bila kokoš poimenovana kot celjska kokoš, a so jo v tistem času zaradi splošne priljubljenosti na širšem območju preimenovali v štajersko kokoš.⁴⁴ »Nudi mnogo jajc in dosti okusnega mesa. V vseh ozirih je tako dobra, da ne moremo najti za naše razmere boljše kokoši.«⁴⁵

Prvotni standard za štajersko kokoš iz leta 1930 je predpisoval:⁴⁶

1. *kljun: precej kratek, močan, belkast, malo roženast sme biti;*
2. *oko: rdečkasto, živahno;*
3. *čopek: je potreben, prebujen naj ne bo; sestavljen je iz podaljšanih peres za grebenom (rožo); pri kokoši je večji in bolj pokončen;*
4. *priuhki: srednje veliki, okrogli do jajčasto okrogli, gladki, beli; pri dvoletnih živalih smejo biti tudi priuhki, ki imajo v belem nekoliko rdečega;*
5. *greben: čim manjši, enostaven, pokončen, proti koncu vzvišen in ne globoko nazobčan;*
6. *podbradek: ne predolg, ozek in tanek;*
7. *vrat: srednje dolg, dobro porasel s perjem;*
8. *prsi: široke, čimbolj globoke, polnomesnate z dolgo prsnico;*
9. *hrbet: dolg, vodoraven ali malo usločen, širok;*
10. *rep: dolg, polnopernat, s širokimi srpastimi peresi pri petelinu, s hrbtom tvori topi, tudi pravi kot;*
11. *trebuh: širok, dobro razvit;*
12. *okončine: noge srednje visoke, s štirimi prsti, tankih kosti, kožnate barve, peruti velike, tesno ležeče ob telesu;*

13. *barve:*

a) *rjave štajerske kokoši: petelin s temnimi prsmi in zlatim vratom, kokoši z rjavim vratom in s svetlopšenično barvo; bela peresa niso dovoljena (kokoši jerebičaste barve z zlatim vratom so dovoljene le pogojno za dobo nekaj let);*

b) *bele štajerske kokoši: barva popolnoma bela, lahko rumenkasta ne sme biti; tudi grabaste štajerske kokoši niso prave, prav tako ne težke štajerske kokoši (sulmodolske);*

14. *teža devetmesečnih živali: petelini vsaj 2,25 kg, kokoš vsaj 1,90 kg žive teže;*

15. *barva jajc: svetlo rjava barva zaželenena.*

Sodobno zasnovano vzrejalšče perutnine v Velenju

»Prednost štajerske kokoši je dvojna uporabnost: za jajca in meso.«⁴⁷

V začetku tridesetih let 20. stoletja se je Novošaleško perutninarstvo raztezalo od glavnega vhoda na posestvo vzdolž ceste Velenje–Šalek proti vzhodu, nekje do današnje bencinske črpalke v Šaleku. Za ograjo je bilo v dveh vrstah postavljenih dvanajst lesenih barak.⁴⁸ V njih so bili veliki kokošnjaki. V vsakem je bila čreda oz. gnezdo s petelinom in petnajstimi odbranimi kokošmi, ki so dale vsaka vsaj sto petdeset jajc letno.⁴⁹ Skupaj je bilo v vzrejalšču okrog dvesto plemenskih kokoši. Črede so bile druga od druge povsem ločene.

Vsak kokošnjak je bil približno deset metrov dolg in krit z lepenko. Vanj so vodile tri stopnice. Na sredi je bil širok hodnik. Kokoši so imele poseben vhod; ko so vstopile, so se za njimi zaprla vratca. Zvečer so kokošnjake zaklepali.⁵⁰ Okrog vsakega je bilo dovolj veliko tekališče oz. pasišče, kar ustreza naravi štajerske kokoši, ki si večino hrane z brskanjem poišče sama. Kokoši, tuintam prav glasne, so se pretežno pasle na prostem.⁵¹ Med kokošnjaki je bila črna pot, posuta z lešem iz velenjske elektrarne.⁵² Po njej so vozili hrano in odvažali jajca. Na grofičini farmi je bilo največ rjavih živali. Ena čreda je bila iz sulmialskih in ena iz belih štajerskih kokoši.⁵³

⁴² Razingar, *Kokošjereja*, str. 8. Poleg štajerske je bilo v tridesetih letih 20. stoletja v Sloveniji še več drugih pasem s primerljivo dobrimi lastnostmi: rodajlandka (Rhode Islands), plimetka (Plymouth Rocks) in orpingtonka. Te so mešanke težkih, domačih podeželskih in azijskih pasem. Redili so še italijanko in leghorn; tako Razingar, *Kokošjereja*, str. 10.

⁴³ http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/dn_lojen_karolina.pdf (29. 3. 2011).

⁴⁴ <http://male-zivali.primej.com/t3/index.php?id=58> (11. 10. 2010).

⁴⁵ Razingar, *Kokošjereja*, str. 8.

⁴⁶ Prav tam, str. 39, 40.

⁴⁷ Izjava grofice Herberstein, Wernig, Fran: Vzrejalšče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

⁴⁸ Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 84.

⁴⁹ Wernig, Fran: Vzrejalšče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

⁵⁰ Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 85.

⁵¹ Wernig, Fran: Vzrejalšče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

⁵² Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 84.

⁵³ Wernig, Fran: Vzrejalšče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

Vila in posestvo Novi Šalek s perutninarstvom (označeno) v tridesetih letih 20. stoletja. Pogled z Velenjskega gradu proti Šaleku. Foto hrani Špela Poles.

Pred kokošnjaki so bili še klet za jajca, valilnica, pitalnica, posebni prostori za piščance, kjer so imeli umetne kokoši, ter kokošnjaki za mlade kokoši in mlade peteline. Med temi stavbami je stala pisarna z vso potrebno opremo, literaturo, hišno lekarno in ostalimi pripomočki.

V kleti za jajca so bili zračni platoji za segrevanje in obračanje jajc. Na vsako jajce so zapisali datum izlege, težo in številko kokoši, ki je jajce izlegla. Valilni aparat v valilnici je lahko izvalil do 6.800 jajc letno. Po izvalitvi je vsak piščanec dobil številko na desno perutnico. Stehtali so ga in vpisali na listo s številko njegove mame. Piščance so premestili v prostor z umetno kokljo, kjer se je lahko sočasno grelo 1.500 piščancev. Slabotne in slabo razvite piščance so odstranili. Oddali so jih v pitališče. Za plemo in prodajo so vedno odbrali najboljše živali. Vse se je stalno zapisovalo, tehtalo in opazovalo – od jajca do odrasle živali.⁵⁴

Vse mlade kokoši so dvakrat tehtali, da so spremljali njihov razvoj in napredek. Nato so jih dali v velike kokošnjake, v vsakega po petsto. Tam so v dolgih vrstah stala številna valilna gnezda, s pomočjo katerih so lahko od začetka nadzorovali nesne sposobnosti posamezne kokoši. Ko je kokoš znesla prvo jajce, so ga stehali in vnesli v seznam z vsemi potrebnimi podatki. Kokoš je dobila na nogo obroček s številko, ki jo je že imela na perutnici. Če se je mlada kokoš v prvem letu, ko je legla jajca,

izkazala za dobro nesnico in je tudi drugače ustrezala vsem zahtevam rase, so jo dodelili k plemenskim kokošim. »Najboljša bela kokoš je dala na leto 264, najboljša rjava pa 251 jajc.«⁵⁵ Podoben postopek odbire je veljal za mlade peteline. Poleg tega, da so morali biti na videz lepi in močni, je bilo pomembno, da so lahko ustvarili dobro potomstvo.

Živali so se same krmile in napajale prek avtomatov. Krma je vsebovala raznovrstno mletto žito, ki so mu dodajali ribjo moko, apnenčev pesek in zmletto oglje. Kokošnjaki so bili prostorni, svetli in zračni, za kar je skrbela ventilacija (perutninarstvo je bilo oskrbljeno z električno energijo). Vsak kokošnjak je bil obdan s travnikom, da so se lahko kokoši gibale na prostem.⁵⁶

V začetku tridesetih let so na leto vzredili približno 10.000 živali in prodali 7.000 jajc. Razpošiljali in prodajali so jajca in kokoši, najraje enodnevne piščance.⁵⁷ Distribucija teh je bila enostavna, tudi na daljše razdalje, saj ti piščanci zdržijo brez hrane do 48 ur.⁵⁸ Iz teh spomladanskih piščancev se do zime razvijejo kokoši, ki ležejo jajca vso zimo. –

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Povzeto iz tipkopisa članka *Grosses Geflügelunternehmen in Velenje*. ARS, AS 683, Posestvo Herberstein v Velenju, 1924–1931, m. brez naslova.

⁵⁷ Grofica naj bi imela oskrbnika za kokoši, ki so mu pravili »Kurji zveličar«, saj je znal kokoš zgrabiti za vrat na posebnem mestu, da je bila v trenutku mrtva. Janežič, *Vila in posestvo Herberstein*, str. 85.

⁵⁸ Razingar, *Kokosjereja*, str. 52.

⁵⁴ Prav tam.

Velenje **Novošaleško** **Velenje**
 1 **perutninarstvo, Velenje** 1

**1000 kokoši pod kontrolo nošenja
valilnik za 7500 jajc na enkrat.**

Odgojenje po najmodernejših znanstvenih načelih. — V letu 1926
najboljša kokoš 250 jajc.

**Štajerske prepeličarke, 869
štajerske bele kokoši,
sulmdolske kokoši,
posebno za pitanje.**

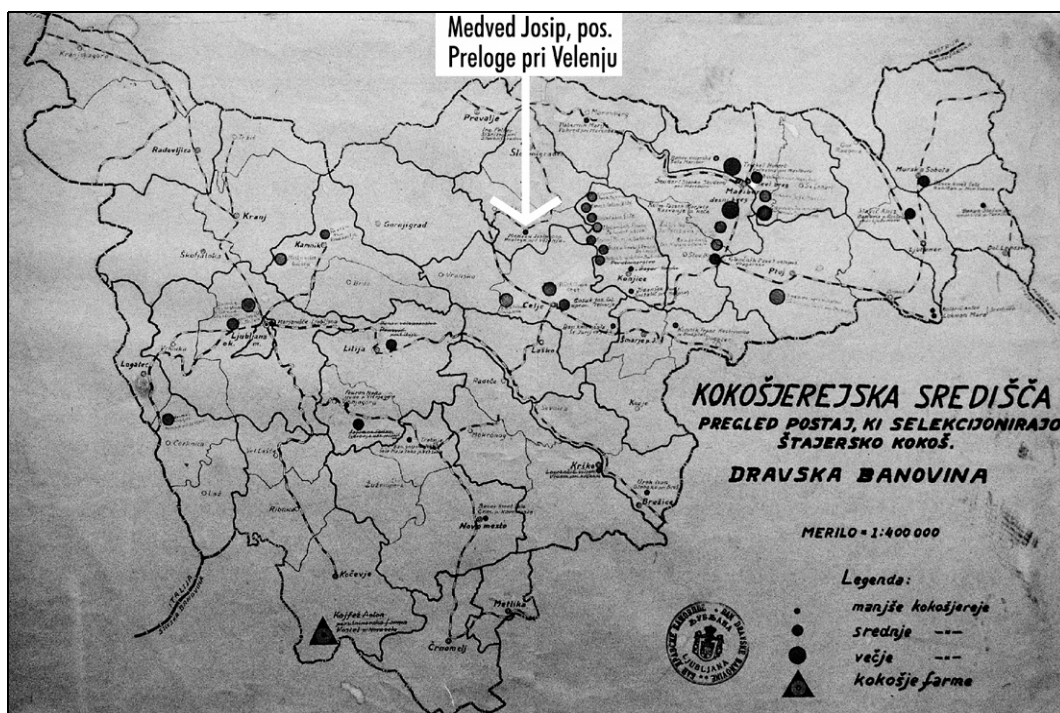
Valilna jajca: v marcu **Din 6**—, v aprilu **Din 5**—.

Posebnost: en dan stara piščeta pri fiksnem naročilu v vsaki množici in ob vsakem času, jamčimo, da dosejo živa, komad Din 9—.
Pri naročilu črez 100 komadov popust. Ambalaža po lastnih stroških.

»Pri kokošjereji mora biti v okviru pasme predvsem merodajna dobičkonosnost.«⁵⁹ »Pravilo naprednega, dobičkonosnega kokošarstva je, izsiliti od kure kolikor mogoče veliko število jajc prvi dve leti, nato jo opitati in pod nož z njo.«⁶⁰

Vsako jesen so bile vse kokoši cepljene proti boleznim.⁶¹ Vendar se grofičina dejavnost kljub izjemnim začetnim uspehom in zdravstvenim ukrepom ni obnesla. Kokošja kuga, poleg kolere perutnine in kokošjega tifusa najhujša bolezen, ki lahko v kratkem času uniči cele kokošje družine, je menda pomorila skoraj vse živali na grofičini farmi.⁶² Kaj natančno se je zgodilo in kdaj se je grofica nehala ukvarjati s kokošjerejo, bo pokazalo nadaljnje raziskovanje. Domneva se, da je bilo grofičino perutninarstvo v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja morda le še manjši obrat. Leta 1940 ni bilo več sledu o kokošjereji, še naprej pa so redili zajce.⁶³

Oglas Novošaleškega perutninarstva Velenje v Slovenskem gospodarju leta 1927, letnik 61, št. 12, str. 7.

Prikaz kokošjerejskih središč v Dravski banovini, ki so selekcionirala štajersko kokoš, se nanaša na obdobje od leta 1936 do 1938. Iz legende prikaza je razvidno, da so središča razvrstili glede na velikost v štiri skupine. Novošaleškega perutninarstva na zemljevidu ni zajetega; tisti čas je bilo najverjetneje že v zatonu ali povsem propadlo. V okolici Velenja je kot manjša kokošjereja označen le obrat Josipa Medveda, posestnika v Prelogah pri Velenju. vir: Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Oddelek za zootehniko, Arhiv PRC za perutninarstvo. Foto: dr. Antonija Holcman.

⁵⁹ Izjava grofice Herberstein, Wernig, Fran: Vzrejevališče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

⁶⁰ Razingar, *Kokošjereja*, str. 41.

⁶¹ Wernig, Fran: Vzrejevališče štajerske kokoši. *Slovenec*, 58, 1930, št. 184, str. 7.

⁶² Po pripovedovanju Georga Herbersteina (decembra 2002).

⁶³ Po pripovedovanju Marije Košir (maja 2011).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 683, Posestvo Herberstein v Velenju, 1924–1931.

Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Oddelek za zootehniko

Arhiv PRC za perutninarstvo.

Slovenski etnografski muzej

Fotografije.

Zasebni arhiv Christoph Herbersteina, Lannach, Avstrija.

Zasebni arhiv družine Rogan, Velenje.

Zasebni arhiv Špela Poles, Velenje.

USTNA VIRA

Georg Herberstein (1934), Dunaj, Avstrija.

Marija Košir (1934), Cesta X/23,1 Velenje.

LITERATURA

Genealogisches Handbuch der Gräflichen Häuser. Band 1, Glückburg/Ostsee: C. A. Starke Verlag, 1952, str. 172, 210.

Janežič, Špela: *Vila in posestvo Herberstein v Velenju. Diplomatska naloga*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, 2003.

Krajevni leksikon Dravske banovine: Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine. Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo, 1937, str. 31–32.

Poles, Špela: Utrinki iz življenja na gradu Turn sredi 20. stoletja. Spomini Slavka Jevšovarja, oskrbnika na gradu Turn. *Škalske zgodbe* (ur. Jože Hudales in Verica Pogačar). Velenje: Revivas, 2012, str. 91.

Razingar, Valentin: *Kokošjereja*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1932.

Stridsberg, Gusti: *Mojih pet življenj*. Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1971.

ČASOPISI

Slovenec: informativen list za slovenski narod, 1929.

Slovenec: političen list za slovenski narod, 1930, 1931.

Slovenski gospodar, 1924, 1927, 1935.

Slovenski narod, 1930.

INTERNETNE STRANI

<http://www.rlv.si/si/za-medije/porocila-za-medije?id=227> (18. 11. 2012).

http://revivas-skale.si/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=51&Itemid=103&lang=sl (18. 11. 2012).

<http://www.rlv.si/en/files/default/ANG%20BROSURA%20Okrog%20premoga%20se%20vse%20vrti.pdf> (18. 11. 2012).

<http://kinkela.mojforum.si/kinkela-post-624.html> (17. 3. 2011).

<http://stajerskakokos.weebly.com/zgodovina.html> (22. 2. 2011).

http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/PRP/dec09/Priloga_8.pdf (31. 3. 2011).

<http://de.wikipedia.org/wiki/Wolfsangel#Heraldry> (16. 3. 2011).

<http://male-zivali.primej.com/t3/index.php?id=58> (11. 10. 2010).

http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/dn_lojen_karolina.pdf (29. 3. 2011).

<http://stajerskakokos.weebly.com/zgodovina.html> (22. 2. 2011).

http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/dn_lojen_karolina.pdf (29. 3. 2011).

ZUSAMMENFASSUNG

Die Geflügelfarm von M. A. Gräfin Herberstein in Novi Šalek bei Velenje.

»Die beste weiße Henne legte 264, die beste braune 251 Eier pro Jahr.«

Der Ostteil des Šalek-Tales, wo sich heute die Stadt Velenje befindet, war noch in der Zwischenkriegszeit ein agrarisches Gebiet. Hier lebten neben Marktbewohnern und Bauern auch einige Adelsfamilien, die sich unter anderem mit der Entwicklung fortschrittlicher Formen der Landwirtschaft beschäftigten. 1918 erwarb Maria Anna Gräfin Herberstein und Proskau den Besitz Novi Šalek in Velenje. Ende der 20-er und zu Beginn der 30-er Jahre des 20. Jahrhunderts beschäftigte sie sich mit der Hühnerzucht. Ihr Betrieb war als Filiale des von Dr. Otto Hübner gegründeten Wirtschaftsbetriebes der Hühnerzucht in Mitterndorf an der Fischa in Niederösterreich organisiert. Sie war dessen einzige Niederlassung im Königreich Jugoslawien.

Der Betrieb der Gräfin war in einer Zeit aktiv, als sich die Geflügelzucht sprunghaft zu entwickeln begann. Das Unternehmen der Gräfin Herberstein basierte auf fachlicher Grundlage und wurde nach wissenschaftlichen Prinzipien geführt, mit dem Ziel, aus der steirischen Henne eine erstklassige Züchtung zu entwickeln, die hinsichtlich der Legefreudigkeit viel besser sein sollte als die gängige bäuerliche steirische Henne; dadurch sollte sich ein besserer Gewinn erwirtschaften lassen. Die Geflügelzucht aus Novi Šalek erfreute sich bald großen Ansehens im Land und im Ausland. In wenigen

Jahren erhielt die Gräfin einige heimische und internationale Preise. Die Hühnerpest, von der angeblich der Großteil des Geflügels im Betrieb betroffen war, soll die Bemühungen der Gräfin und ihre vielversprechende Tätigkeit beendet haben.

Seit der zweiten Hälfte der 30-er Jahre existiert in Novi Šalek keine Geflügelzucht mehr. Heute erinnern daran die wenigen alten Fotoaufnahmen, einige Dokumente und die Reste der Grundmauern auf der Wiese vis a vis der neuen Autobusstation in Velenje.